

ti säilyttämään jo saavuttamansa aseman kärjen tuntumassa ovat tulevaisuuden selviytyjiä. Sen sijaan ne toimijat jotka jäävät tämän informaatioteknologian katalysoiman geopolittisen ja taloudellisen restruktuuraation laidoille hakeutuvat jo nyt ja ensi vuosituhannele siirryttäessä vieläkin todennäköisemmin häviäjien joukkoon.

Neljä maailmaa

Taloudellis-tekologisen kehityksen epätasaisuus ei kuitenkaan rajoitu vain rikkaan lännen ja muun maailman välille. Castells puhuukin "neljännen maailman" eli köyhyyden ja kurjuuden esiin noususta myös siellä, missä hyvinvointia on näennäisesti eniten kasaantunut. Samanaikaisesti kun Amerikka johtaa informaatioteknologista kilpajuoksua ja on pystynyt painamaan työttömyyslukunsa alas, elää huomattavan suuri osa Amerikan laillisista ja ennen kaikkea laittomista "kansalaisista" köyhyyserajan liepeillä, sen alapuolella tai suoranaisessa kurjuudessa, jonka Castells määrittelee köyhyyden äärimmäiseksi muodoksi. Usein etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla köyhillä ei ole mitään, mikä integroisi heidät muuhun yhteiskuntaan. Siksi kaikkein kurjimpien osaksi ei jää muuta selviytymiskeinoa kuin turvautua omaan paikallisyhteisöönään identiteettinsä ja ihmisarvonsa rakennusaineena ja, valitettavan usein, rikollisuuteen viimeisenä oljenkortenaan. Mutta ainakaan rikoskeudellisin keinoin Amerikka ei kykene ratkaisemaan sosiaalisia ongelmiaan, koska epätoivoiset pakkokeinot parhaimmillaankin vain sulkevat vähäosaisten todellisuuden pois selviytyjien silmistä. Jos yhä kasvavaa poliisien armeijaa vastassa ovat jo syntyessään kaiken menettäneet nuoret, kuinka edes kuolemanrangaistuksella olisi mitään ennaltaehkäisevää merkitystä itsetuhoisen kulttuurin sisäistäneille ihmisille?

Mitä me voimme tästä sekä suomalaisina että eurooppalaisina oppia? Vaikka Castells korostaa-

kin kansallisten ja alueellisten erojen merkitystä, näkee hän kasvavan eriarvoisuuden myös Euroopaa ja muita maanosia koskettavana trendinä. Informaatioteknologia ja siihen kytkeytyvä talouden globalisaatio on keskeisin uusia sosiaalisia ja maantieteellisiä jakoja synnyttävistä tekijöistä, vaikka teknologiaa sinänsä ei Castellsin mukaan esimerkiksi työttömyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen aiheuttamisesta voikaan syyttää. Jos tämä Castellsin puoltama teesi maailman ja sen osien pilkkoutumisesta informaatorikkaiden ja köyhien kesken hyväksytään, on teknologisen kehityksen hallinta ja demokratisointi otettava vakavasti sekä yhteiskunta- että aluepoliittisena kysymyksenä. Muussa tapauksessa Castellsin pelkämien erilaisten yhteiskuntarauhan ylittävien rikollisten ja fundamentalististen reaktioiden nousu on odotettavissa. Tätä vastaan on kuitenkin mahdollista taistella, jos vain halua ja tahtoa löytyy. Kyse ei ole sen enemmästä tai vähemmästä kuin pyrkimyksestä turvata kaikille mahdollisimman tasapuolinen tilaisuus osallistua yhteiskunnalliseen elämään.

Tässä suhteessa Castellsin työ on mitä arvokkain kontribuutio. Juuri nyt kuumista yhteiskuntatieteen suurista nimistä Castells on henkilö, joista erityisen monet ovat syystä kiinnostuneet. Vaikka Castells ei mittavassa projektissaan haluakaan esittää tietoisesti mitään yksityiskohtaisia toimenpidesuosituksia tai futurologisia ennusteita, sisältää *The Information Age* niin osina kuin kokonaisuutenaakin vakavan yrityksen ymmärtää ja analysoida vuosituhanneen lopun merkittävimpiä muutoksia ja tulevaisuuden suuntaviivoja. Kriittisenä huomautuksena voin vain todeta, että Castellsin hahmottelema kuvaus informaation ajalle ominaisesta kulttuurista ja sen merkityksestä ei lukijalle täysin avaudu. Lisäksi varsinkin tässä arvioidun niteen arvoa kuluttaa tiettyjen jaksujen "journalistisuus". Jo vuodessa teoksen julkaisemisesta erityisesti Aasian taloutta koskevat arviot tuntuvat vanhentuneilta. Tämä ei kuitenkaan tee tyhjäksi sitä, että kokonaisuus-

nessaan kyse on yhdestä vuosituhanneen lopun merkittävimmästä yrityksestä ymmärtää omaa aikaamme ja sen ristiriitaisuuksia.

Kaiken kaikkiaan Castellsin työn arvo on poikkeuksellinen ja herättää varmasti pitkään keskustelua tutkimuksen keskeisimmistä tulokista ja johtopäätöksistä. Loppulta aika näyttää miltä osin *The Information Age* kestää lukemista ja säilyttää mielenkiintonsa. Kiireisille vielä todettakoon, että *End of Millenniumin* sisältämä loppuluku on yleinen johtopäätös ja tiivistelmä kaikkien kolmen niteen tematiikasta – suosittelun.

PASI PYÖRIÄ

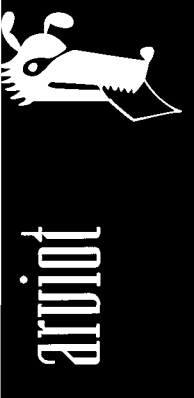
Julkisuuden siunaama lääketiede

**Riitta Kärki:
LÄÄKETIEDE
JULKISUUDESSA –
PROMETHEUS VAI
FRANKENSTEIN.**

Tampere: Vastapaino, 1998.
208 s.

Julkisuus on lääketieteelle lempeä. Vain harvoin lääketiede saa julkisuudessa Frankensteinin muodon. Lääketieteen julkisuutta hallitsee Prometheus, Ennakkoon Ajatteleva, joka tarjoaa ihmiskunnalle sekä tietoa että taitoa karkottaa sairaudet. Tämä tulee selvästi esiin sekä teoksessa esitellyn aikaisempien tutkimusten kautta että myös Kärjen omassa tutkimuksessa, jossa eritellään lääketieteen representaatiota niin faktassa kuin fiktiossakin. Tutkimuksen erittelyn pääkohteina ovat tiedeohjelma Prismen kyborgeja käsittelevä jakso sekä Teho-osasto -sarja. Teho-osaston käsitelyn yhteydessä sivutaan myös muita lääketiedettä käsitteleviä fiktioita.

Lääketieteilijät hallitsevat myös terveyden ja sairauden julkisuutta. Ensisijainen näkökulma tervey-

teen ja sairauteen on luonnontieteellinen; muut mahdolliset näkökulmat näyttäytyvät julkisuudessa vain satunnaisesti. Lääketieteilijöiden asiantuntijuus ei rajoitu vain sairauden tahi terveyden määrittelyyn vaan yhä useammilla elämänoilla turvaututaan lääketieteellisiin perusteluihin, olipa siten kyseessä koulu liikunnan tarpeellisuus tai yksilön sukupuoli-käyttäytymisen kontrollointi. Lääketiede liittyy kiinteästi vallan kysymyksiin. Kärjen mukaan lääketieteen edustajat näyttäytyvät julkisuudessa asiantuntijoina ja objektiivisen tiedon haltijoina, jotka kertovat miten yhteiskunnassa ja yksittäisten ihmisten pitää elää. Hän kritisoi lääketieteellistä ylivaltaa toteamalla, ettei vallan kolmijako toimi lääketieteessä, vaan että "monilla elämän alueilla lääketieteellä on lainsäädäntö-toimeenpano- ja tuomiovalta" (s.190).

Retoriset keinot

Lääketieteen auktoriteetin ja autonomian perusteluissa käytetään toivon, turvan ja hallinnan retoriikkaa. Vaikka lääketieteellisten faktojen avulla osoitetaan nykyisten mahdollisuuksien rajoja, niin samanaikaisesti vedotaan usein myös tunteisiin. Lääketiede on meille mahdollisuus ja toivo voittoa sairaus ja vaikei se olisikaan mahdollista juuri nyt, niin ehkä jo huomenna. Lääketiede on myös hallintaa, kykyä selvittää vaarallista tilanteista, myös niistä, jotka liittyvät tieteeseen itseensä. Tieteeseen liittyvä uhkaa torjutaan myös turvan retoriikalla. Lääketieteilijöiden toimintaa ohjaavat järki ja etiikka, syytä huoleen väärinkäytöksiä ei yksinkertaisesti ole. Kärjen tutkimuksessa tämä nousee selkeästi esiin Prisma-ohjelman erittelyssä. Ohjelma koostuu englantilaisesta kyborgeja käsittelevästä dokumentista sekä sen jälkeisestä toimittajan, aivotutkijan ja neurologin välisestä studiokeskustelusta. Vaikka lääketiedettä Kärjen mukaan kritisoidaankin hieman, niin ohjelman päättyessä katsojat voivat todeta hyvillä mielin: "kokenut lääkäri

kyllä ymmärtää ihmisyyden arvon - ei vain yksittäisten potilaiden osalta vaan globaalisti" (s.144).

Tutkimuksessa yritetään keskittyä nimenomaan lääketieteen julkisuuteen eikä lääketieteellisen tiedon soveltamiseen tai käyttämiseen. Mutta kuten Kärkikin huomauttaa, nämä kaksi lääketieteen puolta ymmärretään usein yhdeksi ja samaksi ja siksi ne väkisin sekoittuvat alati keskenään. Mielenkiintoinen kysymys olisikin, onko näitä kahta lääketieteen puolta, tiedettä ja lääkitsemistä, tarpeen tai edes mahdollista erottaa. Niin lääketieteen omassa käytännössä kuin julkisuudessa nämä puolet kulkevat toisiinsa kietoutuneena. Lääketieteilijät itsekin näkevät tieteesensä, tai ainakin esittävät sen julkisuudessa, mahdollisina käytännön sovelluksina. Suuri yleisö tuskin tekee eroa lääketieteen tutkimuksen ja sen soveltamisen välillä.

Tutkimuksen keskeinen teema on, miten lääketiedettä tai tiedettä yleisemminkin esitetään joukkoviestimissä. Työn lähtökohtana ei ole pohtia tieteen popularisoinnin paikkansapitävyyttä, vaan tutkimuksessa pohditaan lääketieteen asemaa ja legitimoitua, tutkimuksen ja tieteellisen tiedon esittämistä sekä näihin liittyviä diskursiivisia käytäntöjä. Toisin sanoen tutkimuksen juuret löytyvät tieteen julkisuuden yleisistä lähtökohdista eikä niinkään lääketieteen erityisistä lähtökohdista. Yhtäältä lääketieteen julkisuuden nivominen yhteen kaiken tieteen julkisuuden kanssa on perusteltua. Lääketiedehän on tiedettä. Mutta toisaalta lääketieteen erityisen vahva sidoksisuus käytäntöön voi tehdä lääketieteen julkisuudesta yleisestä tieteen julkisuudesta poikkeavan. Se, että lääketiede on yleisön mielestä kiinnostavin tiede, ei liity lääketieteeseen vaan lääkitsemiseen, parantamiseen ja lääkärin ammattiin. Pohjimmiltaan on silloin kyse paitsi terveydestä ja sairaudesta niin ennen kaikkea elämästä ja kuolemasta. Niinpä olisi ollut aiheellista kysyä, onko lääketieteen julkisuudessa mukana myös jotain sellaista, joka on tyyppillistä vain lääketieteelle. Onko lääketieteen julkisuudessa

puolia, jotka kertovat enemminkin lääketieteen erityisestä representaatista kuin yleensä tieteen representaatista?

Kärjen tutkimuksessa, jossa hän erittelee paitsi lääketieteellistä viestintää niin myöskin lääketieteen käytännön puolta, tämä kysymyksen pohtiminen olisi ollut erityisen tarpeen. Lääketieteen käytännön puoli nousee vahvasti esiin juuri fiktion erittelyssä. Tehosasto -sarjassa on ennen kaikkea kysymys lääkitsemisestä, parantamisesta tai ainakin parantamisen yrittämisestä eikä niinkään tieteen harjoittamisesta. Voi olla, että juuri lääketieteellisten fiktioiden erittelyssä tuon käytännön puolen huomioonottaminen olisi avannut uusia näkökulmia paitsi lääketieteen representatioon ehkä myös lääketieteen yleiseen yhteiskunnalliseen määrittelyyn.

Erittelyt hämää

Teoksen käytännöllinen pulma-kohta on tutkimusaineiston erittelyn esittely. Erityisesti Prisma-ohjelman erittelystä on vaikea saada kunnon otetta. Tässä on myös kirjan solmukohta. Toki tulkinnot tuntuvat uskottavilta ja hyvin todennäköisiltä, mutta ilmeinen puute on se, ettei lukija voi tehdä omia tulkintojaan. Kirjoittaja on jakanut ohjelman 34 osaan, joihin tekstissä useasti viitataan. Lukijalle viittaukset eivät sen sijaan kerro yhtään mitään vaan päinvastoin hämmentävät. Ehkäpä pulma olisi ollut mahdollista ylittää liittämällä kirjaan selostus siitä, miten Prisma-ohjelma on rakennettu. Loppuviiteissä tosin todetaan, että ohjelman selostus on saatavissa kirjoittajalta, mutta aika harva moiseen puuhaan ryhtyne. Tehosaston erittelyä sen sijaan on helpompi seurata, mikä johtunee sarjan tuttuudesta. Mutta voi olla, että lukijalle, joka ei tunne sarjaa, myös tämän erittelyn seuraaminen saattaa olla työlästä.

Kaiken kaikkiaan Kärjen teos avaa mielenkiintoisen näkökulman lääketieteen julkisuuden erittelyyn ja erityisesti kysymyksiin median ja lääketieteen suhteista. Onko media, joka näyttäisi vain

uusintavan lääketieteen auktoriteettia ja autonomiaa, kykeneväinen edes näkemään lääketieteen sidoksisuutta valtaan? Pohdittavaksi jää, millaiseen käsittelyyn terveyteen ja sairauteen liittyvät eettiset ja yhteiskunnalliset kysymykset joutuvan tällaisessa lääketieteen hallitsemassa julkisuudessa?

SINIKKA TORKKOLA

Viestinnän vallasta – mutta miten ja minne?

Risto Kunelius:
VIESTINNÄN VALLASSA.
Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin.

Porvoo & Helsinki & Juva: WSOY, 1998. 251 s.

Tarina alkaa toukokuussa 1991 pariisilaisesta katukahvilasta. Istumme Risto Kuneliuksen kanssa auringonpaisteessa mustan kahvin äärellä ja keskustelemme, ous-tua kyllä, tiedotusopin peruskurs-sin systematiikasta. Olen valmistellut omat kesäyliopiston luentoni tiukasti McQuailin *Mass Communication Theory* pohjalta; Riston luentorunko ei näytä noudattavan mitään vastaavaa seikeän hierarkkista järjestystä. Huomaan, että vaikka lähestymistapamme ovat erilaiset, kattavat ne kuitenkin suurin piirtein samat asiat.

Keskustelumme palasi mieleeni kun näin Kuneliuksen hahmotelman *Viestinnän vallassa* -oppikirjan juoneksi. Hän sanoo sen koostuvan ”näkökulmista, joiden avulla yritän tiivistää mielestäni tärkeimmät ja kiinnostavimmat kysymykset joukkoviestinnän ymmärtämiseksi”. Kuneliuksen mukaan ”yhtä ja autuaaksitekevää näkökulmaa viestintään ei ole”, vaan ”voimme saada kohteestamme (joukkoviestintä, journalismi) erilaisia otteita katsomalla niitä tietystä näkökulmasta” (s. 22). – Itse

hahmotan joukkoviestintäproses-sit edelleen mcquailisittain, mutta uskon Kuneliuksen tavoin että sama ilmiökenttä voidaan pätevästi esittää toisillakin tavoilla. Tästä *Viestinnän vallassa* on hyvä osoitus.

Historiallinen paikka

Viestinnän vallassa ilmestyy kiinnostavaan aikaan. Maailmalla tuntuu olevan vuosituhannen lopulla taas tarvetta tavallista kunnianhimoisempien populaarien joukkoviestintää tai mediaa laajemmin käsittelevien yleisesitysten laadintaan. Asialla ovat viime aikoina olleet mm. Armand ja Michele Mattelart (*Theories of Communication*, 1998, ilm. ranskaksi 1995), Lawrence Grossberg (& Ellen Wartella & D. Charles Whitney, *Mediamaking: Mass Media in a Popular Culture*, 1998) sekä Adam Briggs ja Paul Cobley (*Media: An Introduction*, 1998). Suomessakin on uudesta perusoppikirjasta puhuttu jo pitkään, mutta vasta kustantajan reippaan aloitteen yllyttämänä Kunelius sai lopulta tartutuksi hankkeeseen.

Kirjallaan Kunelius asettuu rohkeasti Osma A. Wiion, Kaarle Nordenstrengin ja Pertti Hemänuksen luoman perinteen jatkajaksi. Kunelius vastaa kirjallaan Hemänuksen jo vuonna 1989 esittämään vetoomukseen saatesanoissaan teokseensa *Viestinnän ja joukkotiedotuksen perusteet*: ”Samassa hengessä kuin Nordenstreng aikanaan totean, että jolloinkin 1990-luvulla on saatava kokonaan uusi *Tiedotusoppi/Viestinnän perusteet/Johdatusta tiedotusoppiin*, minkä jälkeen vanhojen merkitys on historiallinen” (s. 7-8). Vuosikymmen ehti lopuilleen ennenkuin profetia täyttyi.

Mistä kirja kertoo?

Kunelius rajaa kirjansa aiheen seuraavasti: ”Tarkoitukseni on valaista viestintää yleensä siltä kannalta kuin on merkityksellistä joukko-

viestinnän ja journalismin ymmärtämiseksi”. Muut viestinnän tutkimuksen kohteet – keskinäisviestintä, kohdeviestintä, organisaatioviestintä – ”tulevat esiin vain siltä kannalta kuin ne ovat julkisuuden, joukkoviestinnän ja journalismin käsittelyn suhteen relevantteja”.

Johdannossa Kunelius esittelee lyhyesti tärkeimmät käsitteensä. Viestinnän hän määrittelee vakiintuneen tavan mukaan kahta kautta: viestintä siirtämisenä, jonka yhteydessä mukaan tulevat mm. merkin, koodin ja representaation käsitteet; sekä viestintä yhteisyytenä, jota kautta pääsemme identiteetin, kulttuurin ja merkityksellistämisen käsitteisiin. Edellinen viittaa realistiseen, jälkimmäinen konstruktivistiseen tietoteoriaan.

Joukkoviestintä määritellään samaan tapaan sirtto- ja yhteisyyss-malleja apuna käyttäen. Siirtometaforan yhteydessä uusina käsitteinä mukaan tuodaan mm. julkisuus, viestinnän yksi- ja kaksisuuntaisuus, ero joukko- ja massayleisöjen välillä. Yhteisyyssmallin tarkastelussa Kunelius tekee erotelun: joukkoviestintä luo niin todellisia yleisöjä ja yleisöryhmiä kuin kuvitteellisiakin ryhmiä ja yhteisöjä.

Lyhyen journalismin esittelyyn jälkeksi Kunelius esittelee tiiviisti kirjan juonen. Hän lähestyy kohdettaan, joukkoviestintää ja journalismia, seitsemältä taholta. Ne kattavat ”kysymykset, jotka mielestäni viestinnän, joukkoviestinnän ja journalismin tutkimuksessa ovat tänään kiinnostavimpia ja tärkeimpiä, kun aiheen opiskelua aloittaa” (s. 23). Nämä perspektiivit ovat:

- **historia**, jonka Kunelius jakaa kahteen lukuun: välinevetoiseen historiaan ja journalismin tarinaan;

- **talous**, jossa tarkastellaan niitä ”markkinoiden reunaehtoja, joiden puitteissa joukkoviestintää tehdään ja kulutetaan”;

- **kulutut**, jossa tartutaan ”kahteen kysymykseen: miten ihmiset viestintää kuluttavat (lähinnä määrällisesti) ja miksi he sitä tekevät, mitä tarpeita he kulutuskeliaan tyydyttävät”;

- **vaikutus**, jossa ”valaistaan